

jára próbálta regényét ráépíteni. Ilyenformán Bot Péter tragédiájának nem kirarólagos forrása a rendezetlen nemi étellel párosuló tudathasadás, hanem ehhez — az ún. „sorsanalízis” koncepciójának megfelelően — még egy sor lelki defektus és néhány külső tényező is járul. Olyan komplex esetet mutat be így, mint amilyen az „én-beteg bűnözők”-é az *Őszön és bűnözés*-ben. Ott — Bleulerrel egyetértve — a kór rendkívül összetett voltát hangsúlyozza, a regényben viszont — mert így érdekesebb — Freudhoz közelebb kerülve bontja ki a cselekményt, hiszen a részben elfojtott, részben pedig elgondolt szexuális tényezők tetőzik be a főhős skizofréniáját. Sőt a nemi élet problémái a többi szereplő viselkedésében és gondolkodásában is döntő mozzanatként szerepelnek. Így a házban történt gyilkosság tettese után szenvedélyesen nyomozó Sarkadit az Agáta kisasszonnyal kialakult intím kapcsolat azonnal más útra téríti; a leányanyából cseléddé lett Annáról alig derül ki több annál, hogy rendkívül pletykás, örökké a férfiakon jár az esze, és a gazdája vele csalja a feleségét; a Bagoly néven emlegetett bogaras tudós fantasztikus gondolatokat fejt ki a tudat és szexualitás („az agy és a mag”) viszonyáról, és így tovább. A szereplők lakóhelye, a Kékgolyó utcai ház egyébként is különöcckel van tele, szinte egy „természetes Aranyketrec” az egész.

Bizonyos fokig lehetne arra gondolni, hogy a Bagoly eszmeifuttatása a freudizmus és a naturalista biologizmus karikatúrája, de a freudizmusnak a regény egészében való kitörülhetetlen jelenléte és a szexualitás döntő cselekményformáló faktorként való beállítása nem valószínűsíti ezt a feltevést. Nem a mélypszichológiára épülő regény persziflázsa a *Három ing*, hanem maga is e típus egyik korszerűnek mutatkozó megnyilvánulása.

Benedek ugyanis van annyira intellektuális és rutinos író, hogy ismeri, sőt sikerrel alkalmazza a modern regényirodalom (Joyce, Proust, Kafka, Thomas Mann és mások műveinek) több formai vívmányát, főként a szempontváltást, a belső monológot, valamint a szubjektív időszemléletre alapozott szerkezetformálás elvét. De fölmerül a kérdés: miért szükséges mindezek felvonultatása egy ugyan nem mindennapi, de egyedi voltán semmivel túl nem mutató eset leírásához. Az *Aranyketrec*, mint ilyenek egész sorát tartalmazó könyv, elfogadható egy elmegyógyász jó stílusban megírt — de csakis ilyen értelemben művészi, egyébként csak érdekes — naplójának. A *Há-*

rom ing többnek készült ennél. De nem több lett, csak más: gyenge, ma már időszerűtlen polgári regény — aminek persze nagy sikere lehet avult ízlésű kispolgárok körében.

Bot Péter és a Kékgolyó utcai gyilkosság egymással összekapcsolt történetét feldolgozó regény semmi lényegeset nem mond, vagy csak unalomig ismert általánosságokat tudat a harmincas évek pesti kispolgáraitól. Felvázolja néhány külön portréját, és szakszerűen, részletesen leír egy elmebetegét. Joggal minősíthetjük mindezt — egyik neves irodalomtörténészünk találó kifejezését használva — „klinikai realizmus”-nak vagy akár „klinikai modernizmus”-nak is. (*Magvető Könyvkiadó 1966.*)

KAPOSI MÁRTON

GYÖRY DEZSÓ: VERONIKA

A regény nem először kerül az olvasóközönség elé. Az 1958-ban megjelent *Vérehulló szerelem c.* kötetben más történelmi ihletésű kisregények mellett *A vérvörös Vág* címen szerepel. Nem érdektelen azonban új, átdolgozott kiadásának értékelése, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy Győry írói munkásságához mérten a kritikának adosságokat kell töltesztenie.

Az író 1950-ben induló epikus korszakának e mindenképp értékes alkotása, ha akarjuk, egy szerelem különös története csupán, ha tejszűt, történelmi regény. Mindkét álláspontról önkényes, mert több egyiknél is, másiknál is. Az író mértéktartó szerkesztését dicséri a kérdés eldöntésének nehézsége.

Az 1663-as török betörés elől a Vág menti vizahalászokhoz menekült garami lány, Veronika megjelenése megbontja egy halásztanya rendjét, megszokott életét. Ambruzs halászmester félkegyelmű fiának lesz hamarjában a felesége, majd a férj halálával színre lépnek a vetélytársak: volt apósa és Odor Bandi halászlégény. Veronika érett asszonysága, babonázó deleje mind a két férfiban fejtezőre állítja a lelket: minden gondolatuk Veronika. Ez a féktelen vágy és ez a mértéktelen makacsság okozza a magasfeszültséget az egyik szálon. Ehhez járul a pusztá létüket fenyegető török betörés: újabb lehetőség a vetélytársaknak kiválóságuk csendes bizonyítására: a katonákkal népesült halásztanya újabb alkalom Veronikának a választásra. De ettől kezdve már többről van szó. A történelem egy darabja is megelevenedik.

Zrínyi tisztavirág-életű fővezérsege történelmi szempontból is csak epizód, így „balladás alakja” is csupán a háttér-

ben jelenik meg, hogy egy szemvilla-násnyi időre lássuk a csodát. Az írótól távol áll a „nagy ember” miszticizmusa. Zrínyi kolosszusa csak akkor, amekkorának a regény népi hősei, e maguk egyszerűségében is emberrnyi emberek szemében tűnik fel. Gyóry a história példásan igaz arculatát mutatja meg azzal, hogy kidomborítja a népi helytállás, az apró hőstettek fontos szerepét, megvilágítva, hogy az egyszerű emberek és a nagyszerű vezér együttműködése adja a történelem legcsodálatosabb fejezeit.

Ábrázolása a témához mért keretek között jól árnyalt, mind a történeti, mind a művészi hite! szempontjából kitűnő kontrasztot ad negatív figurák szerepeltetésével. A Kerekes-kúria ura, a Veronka körül legyeskedő Kerekes fiú, a gyáva diák, a szatír természetű gárdián önző törpesége mellett nőnek hőssé a regény nem emberfeletti, de tisztelgetreméltó becsülettel helytállt alakjai, elsősorban Ambruzs halászmester. Gyóry Dezső regénye mindvégig érdekesítő, gyorsan pergő események láncolata. Pontos nyelve, visszafogottságában is jól pointírozott stílusa, a mértékkel használt „szakkifejezések” segítenek a képzeteknek megismerni a kort, a tájat és a Vág menti halászeletet. Jól időzített félmondatok adják az érzelmi töltést hozzá. A mű szövevények férfias erotikáján egyre átvillog a frázisoktól cicomátlan hazaszeretet, a közösség, az együvértartozás népi eszméjének példaadó képe. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1965.*)

LOVRITY ENDRE

LIPTÁK GÁBOR: DÉLIBÁB

ALFÖLDI REGEK, MONDAK,
TÖRTÉNETEK

A Dunántúl múltjának legérdekesebb mozzanatait színes történetek formájában feldolgozó, nagy sikerű két kötete után ezúttal az Alföld mondavilágából, gazdag hagyománykincséből emelte ki a szerző azokat az eseményeket, adatokat, amelyeket jellemzőnek és a megjelenítéshez eléggé regényesnek talált. A „nyersanyag” válogatása arra mutat, hogy Lipták Gábor behatóbban ismeri az Alföld történetére, egykori népéletére, a vízszerelvények előtti végeláthatatlan nádasok világára vonatkozó, régebbi és újabb írások rengetegét. Alkotó módszere az, hogy a hiteles vagy a néphagyományban megmaradt tényanyagot sokoldalú ismereteivel párosítja, kiegészíti és megeleveníti. Mindezt esemény-párbeszéd formában, nagy invencióval, ízes, kifejező és nemegyszer

horhú elemekkel teliszótt, tömör nyelven. A magyar irodalom jelesei, különösen az ifjúság felé fordulók között már szép és hosszabb hagyományuk van az ilyen jellegű alkotásoknak. Az utóbbi évtizedekben azonban nem volt a „műfajnak” rendszeres művelője. Inkább a terjedelmesebb történelmi regények, mint a rövidebb történeti elbeszélések népszerűsége nőtt meg, éppen emiatt.

Lipták Gábor fordulatosan felépített, élvezetes alföldi történetei az avarok és longobárdok világától a Bach korszakig ölelik föl a vidék múltját, összességükben teljes és reális képet adnak a táj nehéz évszázadairól. A legsikerültebbeket külön is érdemes kiemelnünk. Az első három (*A megátkozott árok, A kevi dénárok, A vásárhelyi janicsár*) kívül a *Bíróharc, A kereki lány, A Simai ködmöne, A Csapó utcai csata* és a hét csákó tartozik ide, véleményünk szerint. A kötet átlagánál gyengébbnek tartjuk ugyanakkor a *gyulai regős, A nyírbátori oltárfaragó* címűeket.

Jelentős érdeme a szerző e kötetének éppúgy, mint a dunántúli tájakhoz kapcsolódó *Aranyhíd*-nak és a *Regélő Dunántúl*-nak, hogy kitűnően tud alkalmazkodni a fiatalok világképehez, meglévő tudásanyagához. Mesterkélttség, erőltettség nélkül olvasztja be a históriákba a hiteles tényeket, a korjellemző mozzanatokat, s így szinte észrevétlenül, de mégis erőteljesen tágitani tudja a történetek megragadó sodrásával az ifjú olvasók ismereteit is.

Hadd kérjük a *Délibáb* nagy műveltségű és finomtollú szerzőjét: Ha a Dunántúl rege- és mondavilágának két kötetet szánt, szívesen olvasnánk még egy kötetrevalót az Alföldről is. Inspiráló forrásanyag bőven volna hozzá. (*Móra Ferenc Könyvkiadó 1966.*)

SZABÓ FERENC

TISZTA SZÍVVEL — 1966. 3—4.

Ezeröttszáz példányban jelent meg az Eötvös Loránd Tudományegyetem időszakos lapjának idei 3—4. száma — s a kezdeti félezer példányszám után ez a szám is jelzi, hogy a mind népszerűbb, színvonalában és kivitelezésében a hivatalos irodalmi lapokat megközelítő kiadvány túljutva a kezdeti nehézségeken, olvasói táborát igyekszik kiterjeszteni. A *Tiszta szívvel* körüli világnézeti és politikai viták, a hibás nézetek felülvizsgálata láthatóan jót tett az alkotókörnek, és egységesebbé tette a lapot, amelynek szerzői gárdájából egyre többen nőnek ki az egyetemi kezdeményezés szükséges, de viszonylag szűk keretei közül.